

Rodina v ohrození – výzva pre sociálne vedy

Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave, 2002, 220 s.

Zborník *Rodina v ohrození – výzva pre sociálne vedy* pozostáva z 24 odborných príspevkov¹ prednesených v rámci sekcie katedry sociológie *Rodina v ohrození* na vedeckej konferencii *Problémy a perspektívy filozofických, humanitných a sociálnych vied* organizovanej pri príležitosti 10. výročia obnovenia Trnavskej univerzity v Trnave. Príslušný zborník je jedinečný z hľadiska prelínania sa názorov odborníkov z viacerých vedných disciplín, ako je sociológia, psychológia, demografia, ošetrovateľstvo, ekonómia, medicína i sociálna práca, na zmeny v súčasnom demografickom správaní obyvateľov Slovenska, ktoré sa spájajú s oslabením nukleárnej rodiny tvoriacej jadro spoločenského života.

Tematicky je zborník rozdelený do štyroch blokov

Prvý z nich nesie názov *Oslabenie rodiny ako závažný problém súčasnosti*. Pojednáva predovšetkým o makrospoločenských súvislostiach konkrétnej témy. Majúc na zreteli často deklarovaný vplyv sociálno-ekonomických činiteľov (bytový problém, sociálno-ekonomická situácia mladých rodín a podobne) na ohrozenie rodiny, široký priestor je venovaný aj charakteristickým črtám 2. demografickej revolúcie a teda i výrazným zmenám v hodnotovom systéme, pokiaľ ide o osobné vzťahy, pôrodnosť a rodinu. Do akej miery je súčasný vývoj pôrodnosti na Slovensku prejavom pôsobenia 2. demografickej revolúcie a aký podiel na tomto vývoji majú práve sociálno-ekonomické faktory, sa môže čitateľ dozvedieť z výsledkov výskumu pôrodnosti a rodiny na Slovensku 2001 (doplnených výstižnými tabuľkami i grafmi), ktorý realizoval výskumný tím Katedry sociológie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA *Makrospoločenské faktory vývoja pôrodnosti na Slovensku*. Za pozornosť stoja i úvahy od dôvodov presadzovania antinatalitnej politiky OSN v Európe cez existenciu diverzity rodinných foriem až po funkcie rodinnej politiky na Slovensku, ktoré vedú k štylizácii optimistického scenára o tom, že pôrodnosť na Slovensku by sa mohla vrátiť do hodnôt blízkych zachovnej úrovni okolo roku 2025. Vlastné analýzy, prognózy i námety ako zlepšiť postavenie súčasnej rodiny sú ponúkané i v súvislosti s problematikou demografického vývoja, sociálneho postavenia rodiny, politického a integračného významu rodiny v rámci krajiny i v širšom európskom priestore. I v tom považujeme vydanú publikáciu za veľký prínos pre vzájomný dialóg pri hľadaní pravdy v takej závažnej téme, akou je drastické zníženie hladiny významnosti kľúčových hodnôt v kultúrnom systéme spoločnosti; korigovanie modelu sociálneho správania sa ľudí vo vzťahu k zabezpečovaniu zdrojov existencie pre seba a rodinu; dilema – či je spravodlivejšie rovnomerne rozdeľovať chudobu alebo nerovnomerne bohatstvo a mnohé ďalšie. Taktne do toho zapadajú i zistenia zrealizovaných výskumov i konfrontácie vedeckých poznatkov o úpadku rodiny vo vzťahu k religiozite alebo konzumizmu; snaha aplikovať koncept rizikovej spoločnosti na problematiku súčasnej rodiny.

Referenčným rámcom pre druhý tematický blok sa stáva proces socializácie – *Socializácia v rodine a poruchy socializácie*. Úpadok rodiny je premietaný do ohrozenia detí v nej. Treba poukázať na mimoriadny záujem autorov zdôrazniť, že rodinné vzťahy a výchova vychádzajú z postojov človeka k svetu, náboženstvu, filozofii, kultúre,... a preto je nemožné hodnotiť ich priamočiaro. Poznatky autorov prezentované v druhom tematickom bloku výrazne korešpondujú s presvedčeniami autorov z predchádzajúceho bloku. Pokles pôrodnosti, menší počet súrodencov, väčší počet slobodných matiek... paralelne posilňujú miniatúrny matriarchát, v ktorom sú deti ochudobnené o otcovský a súrodenecký rozmer, čo môže vážne ohroziť ich ďalší vývin. Nezastupiteľnosť úplnej rodiny pre zdravý vývin detí sa na tomto mieste argumentuje i výsledkami z výskumu o sebaponímaní pubescentov z rozvedených manželstiev, ktorý možno bezpochyby považovať za ojedinelý tohto druhu v našich podmienkach. Vynára sa i otázka, do akej miery a akými formami môžu zasiahnuť do vývinu detí rozvedených rodičov čoraz viac aktuálne intervenčné programy; zdôrazňuje sa i význam rodinnej výchovy ako prevencia pred sebadeštrukciou, samovraždou, graviditou maloletých a mladistvých matiek. Proces socializácie je však aj netradične a špecificky analyzovaný i u problémových detí z rodín narušených rozvodom, nezamestnanosťou oboch rodičov, rómskym pôvodom... Za alarmujúce možno považovať zistenie z výskumu Reedukačného domova pre mládež v Sološnici: chovanci pochádzajúci z rodín s nevhodnou výchovou sú často agresívni a násilie považujú za normálny spôsob riešenia konfliktov. Aká je potom ich devíza do budúceho života pri výchove vlastných detí?

Tretí tematický blok *Hodnoty, osobná identita a rodina* vhodne nadväzuje na predchádzajúce a čitateľ môže pokojne ďalej rozvíjať klbko svojich myšlienok o tom, či je súčasná rodina v ohrození a ak áno, kým alebo čím je ohrozená. Výnimočné sú reflexie o tom, či hrozia rodine ako inštitúcii existenčné problémy,

¹ Autori jednotlivých príspevkov sú títo vedeckí pracovníci: J. Matulník, A. Ritomský, K. Pastor, M. Minichová, Z. Vavrová, J. Mihalík, E. Olachová, H. Vikárová, D. Hefmanová, A. Volná, M. Potočárová, M. Porubčinová, E. Gáborová, A. Lehenová, J. Kotrusová, J. Levická, M. Pírková, A. Kyselica, I. Chorvát, B. Hunčík, M. Píscová, M. Bausová, V. Kovačič, A. Bačíková, B. Chmelík, E. Chandogová, M. Kostičová, V. Ozorový, K. Sabová a D. Petriková.

alebo sú iba jej niektoré funkcie modifikované a transformované vzhľadom na minulosť. Analyzuje sa dopad demografických zmien na rodinné správanie v súvislosti nielen s perspektívou inštitúcie rodiny, ale i s antropologickou hodnotou. Prezentované sú i analýzy vzťahu osobnej identity a rodiny, ktoré sa dajú ilustrovať na inštitúcii manželstva. Je nutné si uvedomiť, že byť ženatý sa odlišuje od stavu slobodný, rozvedený alebo vdovec; ale všetky tieto identity ústia práve do manželstva. Dodajme, že spoločenský kontext manželstva sa výrazne zmenil a ako potvrdzujú výskumy, oslabením jeho formatívnej sily sa odopiera mladým ľuďom status dospelosti a chradne sociálna identita. Zmeny prebiehajú po línii generačných pásiem a za posledných 10 rokov možno zaznamenať výrazný pokles prenášania hodnôt, akými sú napríklad *slušné spôsoby*. Na druhej strane štatisticky výrazne vzrástla hodnota *sporivosť*. Nepochybne to súvisí s horšou ekonomickou situáciou, vďaka ktorej sú dvojpríjmové domácnosti často nevyhnutné pre zachovanie príslušného štandardu životnej úrovne. A hoci možno upozorniť i na zmenu roly otca v rodine, vzhľadom na uvedené skutočnosti výrazne zaostávame za niektorými európskymi krajinami v posilnení nového – aktívneho otcovstva.

Pri vyratúvaní rôznych alarmujúcich problémov, vďaka ktorým sa súčasná rodina dostáva do ohrozenia, je priestor venovaný aj veľmi aktuálnej problematike – aktuálnej vzhľadom na transformujúci sa systém zdravotníctva, ktorou je ovplyvňovanie zdravia jednotlivých členov v rodine problémami v nej a s tým súvisiacia ich starostlivosť o zdravie. Štvrtý tematický blok má názov *Rodinný život a zdravie*. Možno upozorniť i na to, aké je ťažké, až priam nemožné pre rodinu v ohrození dodržať celoživotný princíp podpory zdravia. Už sa neprehliada ako v minulosti, že práve rodina pri zachovávaní a rozvíjaní zdravia zohráva kľúčovú úlohu. Sociálna izolácia, ktorá veľakrát ústi do rozpadajúcej sa rodiny, zvyšuje výskyt predčasných úmrtí, depresí, komplikácií v tehotenstve, invalidite a podobne. Preto len rodina, ktorá nie je v bezprostrednom ohrození, môže byť základom zdravia, lebo kvalitné rodinné spolužitie zohráva nezastupiteľnú úlohu pri formovaní zdravého spôsobu života človeka. Negatívne návyky, ako sú narkománia a alkoholizmus, zanechávajú nepriaznivé stopy na fyzickom a mentálnom zdraví rodiny. Prináša to rozpad manželstva, samovražedné sklony, postihuje tráviaci, srdcovocievny i nervový systém... Jednou z príležitostí ako zlepšiť zdravie celej rodiny je v súčasnej dobe nepovinné zdravotné poistenie zahrňujúce v sebe doplnkové zdravotné poistenie, pripoistenie a zmluvné zdravotné poistenie. I tu sa opäť zdôrazňuje úloha prevencie ako investícia do zdravia, ktorá v neposlednom rade šetrí i rozpočet celej rodiny.

Uvedený zborník vznikol na podnet určitých obáv o osud rodiny, ktoré, ako sme ukázali, možno adekvátne doložiť. Vychádza z hlbokého vedeckého diskurzu, ktorý spočíva v diferencovaných prístupoch a názorových rozdieloch na uvedenú problematiku i vo vnútri jednotlivých vedných disciplín – sociológii nevynímajúc. Zhodu nachádzame však v tom, že rodina a deti sú stále hodnotovým základom budúcnosti a idea rodiny ako taká sa teší veľkej vážnosti. Na záver si dovoľím citovať slová Ferdinanda Mounta, ktoré pripomenul i autor jedného z príspevkov (s.149): „Skutočnosť, že prirodzená tendencia môže byť tlmená alebo podnietená vonkajšími vplyvmi, jej nebráni byť prirodzenou.”

Monika Imrichovičová